

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2010 KOVO 13 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 49 (11)

PRAEITIS NEPAMIRŠI

Kartais mes esame raginami pamiršti praeitį ir nebesigrežioti į ją. Per daug ji skausminga, gal kam ir nepatogi, primenanti darbus, kurių prie gerų nepriskirsi. Ateitis visuomet atrodo gražesnė ir mielesnė, nes ten nėra mūsų, mes ten dar nieko nenuveikėme. Ateitis – kaip tuščias popieriaus lapas, kuris išters viską, ką ant jo parašysi.

Tačiau senovės romėnai, teigę, kad istorijos nežinantys amžinai lieka vaikais, žinojo, ką sako. Nereikia viltis ateitimi kaip išsigelbėjimu nuo dabarties bėdų nei pragmatiskais, nei jokiais kitais sumetimais – ateities juk nėra dabar. Ji – tik siekiamybė. Mes gyvename laiko mirksnyje, kuris kaip mat virsta praeitimi. Galima sakyti, kad mes visada gyvename praityje.

Todėl ir Kovo 11-oji, Lietuvos nepriklausomybės šventė, šios reikšmingos šventės dvidešimtmetis – neatsirado iš nieko. Jeigu įsivaizduotume ją kaip liniją, besitiesiančią į ateitį, didžioji jos dalis būtų praityje. Tai Mindaugo Lietuva, Žalgirio mūšis, nacionaliniai sukilimai. Uždraustos lietuviškos spaudos kelias knygnešių krepšiuose ir vežimuose, Vasario 16-osios akto pasirašymas, savanorių mūšis už laisvą Lietuvą, 1949 m. partizanų laisvės deklaracija, partizanų ir rezistentų kova. Tai sovietmečio disidentai, Lietuvos Laisvės Lyga, Katalikų Bažnyčios kronikos. Tai Lietuvos Helsinkio grupės susikūrimas. Sąjūdis ir Baltijos kelias. Ir pagaliau – Nepriklausomybė, kurioje jau dvidešimt metų gyvename.

Ar ne paradoksaliai skamba – gyvename?.. Rodos, esamojo laiko forma, o reiškia praeitį. Įkūnija žmogaus gebėjimą atsiminti. O tuo pačiu – ir apmąstyti istoriją, iš jos pasimokyti. O kad mokytis iš istorijos mes turime nuolat, liudija kiekviena diena. Praeitis, istorija – *magistra vitae*. Ji pakankamai griežta ir už neišmoktas pamokas baudžia. Ir neatleidžia užmaršiams arba išsiblaškiusiems mokiniams.

Viena iš jos pamokų – laisvės suvokimas ir įvertinimas. Su kuo siejame šią sąvoką?..Kas kiekvienam iš mūsų yra laisvė?.. Geras gyvenimas?.. Teisė daryti, ką nori?.. Ar laisvė gali būti nusikaltimo alibi?.. Sovietmečiu siautėjus Rusijoje kanibalas maniakas, SSSR griuvus, pareiškė, kad jo nusikaltimai buvę pasipriešinimas režimui, kitaip tariant, savotiška disidentinė veikla. Ar laisvė – tokių pasiteisinimų priedanga?.. O juk tokių atvejų, kai laisvė kaip taurus ir kilnus jausmas naudojamas nusikaltimui pateisinti, yra ir daugiau. Jeigu neišmoksime istorijos pamokų, jei nuskurdinsime – sąmoningai ar netyčia – savo istorinę atmintį, neduok Dieve, kada nors tokiais aiškinimais galime ir patikėti.

Pamiršti praeitį dažniausiai siūlo tie, kurie ne tik kad patys nenori mokytis iš istorijos, bet kurie trokšta kitus matyti užmaršiais mokiniais. O juk pamoka ne tik suteikia žinių – ji gali ir jaudinti. Sukrėsti. Sukelti didžiulę atjautą ir pasipiktinimą. O istorijos pamokos paprastai ir būna tokios. Jeigu pamiršime laisvės ištakas, ar žinosime, kas yra laisvės pilnatvė? Kas būtų mūsų nepriklausomybė be skaudaus laisvės ilgesio ir laisvės kovų ilgais priespaudos amžiais?.. Žvelkime į ateitį su viltimi ir su svajone – bet niekad nepamirškime praeities.

Marija Pempytė

Kitame numeryje:

- Rašytojui Aleksandrui Pakalniškiui – 100.
- Antano A. Jonyno poezija.
- A. Butkuvienė apie dailininkę Sofiją Romerienę.

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Antanas Aleksandravičius. Laisvės angelas.

TRYS VIZIJOS

Tavęs, lietuvi, ieškau ateityje
Ir gimstantį gyvenimui regiu,
Kaip želmenys kad po žiemos atgyja,
Ir keliasi laukai be usnių, be dagių!

Tave regiu (ir tau ateisiančiam pavydžiu)
Be keršto, neapykantos, be melo, be klastos
Keliaujantį vienu taku į vieną dieną didžią
Vienų darbų, vienos minties, vienos savos tautos!

Tikiu aš dieną – didelę ir šviesią;
Tikiu – ne amžiais sielą siaus ruduo!
Pakilk, žmogau, iš dulkių ir puvėsių,
Pakilk, žmogau, ir žmogui ranką duok!

Bernardas Brazdžionis

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Marija Pempytė. Praeities nepamirši.
- 2-as psl. Stasys Goštautas. Išėvija III. Knygos.
- 3-as psl. Justinas Marcinkevičius. Atgimti žmogui ir tautai.
- 4-as psl. Gediminas Indreika. Operos „Birutė“ kompaktinė plokštelė.
- 5-as psl. In memoriam. Juozas Aputis.
- 6-as psl. Aldona Ruseckaitė. M. Gustaitis – darbų verpetuose ir gyvenime.
- 7-as psl. Raimundas M. Lapas. Daina buvo tai, dėl ko reikėjo gyventi.
- 8-as psl. Perpetua Dumšienė. Po Tėviškės dangum.

Dalis „Draugo“ išleistų premijuotų romanų.

Užrašai iš Cape Cod: išeivija dar gyva III

Knygos

STASYS GOŠTAUTAS

Per 150 metų niekada Amerikoje nebuvo taip smukusi lietuviškų knygų leidyba kaip dabar. Niekada neišleidome tiek mažai knygų. Užtat vienos kitos knygos pasirodymas – jau didelis įvykis. Aišku, dauguma knygų spausdinama Lietuvoje, kur leidyba pavyzdinčiai klesti.

Pasigendame Morkūno spaustuvės, Algimanto Mackaus knygų leidimo fondo, kuris išleido 88 knygas, Lituanistikos tyrimo ir studijų centro su 50 knygų, maždaug 14 Pedagoginio lituanistikos instituto knygų. Viskas baigiasi 2000 metais. Be naudingos bibliografijos, Lituanistikos institutas išleido apie 25 studijas. „Draugas“ turėjo kolekciją, pavadintą „Lietuviškos knygos klubas“, ir tiesiog nespėdavo išleisti naujų knygų (daugiau nei šimtas tūkstančių egz.). 35 metus – nuo 1952 iki 1985 m., įskaitant dvi premijas 2008 m. – „Draugas“ skelbdavo metinius romano ir novelės konkursus. Skelbė šiuos konkursus ir „Dirva“. Išeivijos spauda tikrai buvo gyva!

Vokietijoje žymi buvo „Patria“ – su jos vardu siejami žymiausi išeivijos rašytojai, tokie kaip A. Nyka-Niliūnas, B. Brazdžionis, K. Bradūnas, V. Biržiška, A. Škėma. Tai buvo tikrų „dipukų“ laikai, gerojai skolingi mes esame tam nepaprastam laikotarpiui, kai skarmaluoti, gyvendami pusbadžiu, bandėme pateisinti savo gyvenimą tarp karo griuvėsių. Tai buvo žavingas, kūrybingas laikotarpis, kur jauni ir seni bandė pateisinti savo, kaip atrodė, beprasmį gyvenimą rašydami, versdami, kurdami poeziją, romanus, tapydami paveikslus, statydami teatro spektaklius... filmai, de-ja, dar buvo neprieinami. Nors viską teko spausdinti ant labai prasto popieriaus, tai buvo didelio entuziazmo ir kūrybingumo amžius. Dalės Kuizinienės monografija „Lietuvių literatūrinis gyvenimas Vakarų Europoje 1945–1950 m.“ (Vilnius: Versus aureus, 2003) kaip tik ir apžvelgia nepaprastą Vokietijos lagerių penkerių metų laikotarpį.

Kalbant apie knygų leidybą, Anglijoje buvo „Nida“, Bostone – Kapočiaus Enciklopedija lietuvių ir anglų kalba. Čikagoje – Broniaus Kviklio dokumentai, Algimanto Kezio dailės ir nuotraukų leidiniai, Kezio ir Petro Alekso „Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla“ su 20 sunkių albumų. Putname ilgai buvo leidžiamas „Krikščionies gyvenimas“ su 24 tomis.

Čikagoje dar liko Vydūno Fondas, išleidęs 24 knygas (trys anglų kalba) – dabar finansuoja 4 leidinius Lietuvoje. Be to, išleido tris žemėlapius ir pusę milijono kalėdinių atvirukų, kurie ir padėjo finansuoti skautų leidžiamas knygas. Taip pat, nors ir lėčiau, dar veikia „Ateities“ leidykla, nuo 1955 m. iki šių dienų trimis etapais išleidusi daugiau nei 70 knygų – A. Maceinos, N. Sadūnaitės, K. Bradūno, A. Landsbergio, Ichcho Mero, T. Venclovo, V. Bogutaitės ir K. Almeno kūrinius. Tai nepaprastai gyva kolekcija, ypač „Ateities“ literatūros fondas, finansavęs 44 literatūros knygas, ne mažiau vertingas už A. Mackaus knygų leidimo fondo išleistas. Tai, kad buvo ne viena, bet trys ar keturios leidyklos, autoriai galėjo išleisti savo

knygas. Romoje veikusi, o dabar persikėlusį į Lietuvą, dar veikia daugiau nei 75 tomus leidinių išleidusi „Lietuvių katalikų mokslo akademijos“ leidykla.

Tiesa, išeivija paseno ir nekuria su tokiu entuziazmu, kaip kad kūrė anksčiau. Jų vaikams kiti dalykai rūpi. Rašytojai, mokslininkai išmirė, ne daug kas jų vietas užima, tad išeivija neturi per daug ko spausdinti. Todėl laisva Lietuva užėmė jų vietą.

Šiuo atžvilgiu pasigendu „Drauge“ buvusios nuolatinės rubrikos, pavadintos „Nauji leidiniai“. Gerai, kad „Draugo“ redaktoriai pristato po vieną kitą knygą, išleistą Lietuvoje, ir tą knygą dažniausiai galima įsigyti tam pačiame „Drauge“.

Bet jeigu išeivijos knygų leidyba labai sumenko, Lietuvoje yra daug puikių leidyklų, niekada dar neturėjome taip įvairiai ir gražiai išleistų knygų. Per 20 metų Lietuvos leidyklos pasiekė tarptautinį profesionalumą. Itin daug gerų ir įvairių klasikos vertimų, pasaulio literatūros, knygų visokiausiomis temomis.

Nenoriu sakyti, kiek išleido me praėjusiais krizės metais – visa mūsų spauda šiandien yra baisioje krizėje, – bet prieš porą metų buvo daugiau nei pusė tūkstančio leidinių, ir tai neskaitant beveik pusantro šimto vaikiškų knygelių. Originalių ir išverstų, nepaprastai gražiai iliustruotų, tiesiog miela paskaityti anūkam. Atrodo, lyg kiekvienas rašytojas norėtų save įamžinti, parašydamas nors vieną knygėlę vaikams. S. Gedas, B. Brazdžionis, J. Marcinkevičius... O paskutiniu metu ir Vytautas V. Landsbergis pasirodė besąs sumanus vaikų knygų rašytojas.

Visa išeivijos biblioteka yra garbingai išleista, nuo puikių meno albumų iki profesionalių literatūrinių ir akademinų studijų. Lietuva gal ir nesutiko išeivijos su dideliu entuziazmu, bet jos kultūrinius darbus ne tik priėmė, bet ir pagerbė, išplatino ir aprašė. Beveik kiekviena leidykla, o jų geras tu- zinas, išspausdino ne vieną išeivio knygą arba knygą apie išeiviją.

Nepamirškime Išeivijos instituto (VDU padalinys), kuris specializuojasi tik išeivijos klausimais. Įsteigtas prieš 20 metų, anksčiau buvo žinomas kaip „Išeivijos centras“. Išleido daugiau nei 20 išeivijos autorių knygų ir leidinių apie išeiviją, jos kultūros istoriją, literatūrą ir dailę. Pavyzdžiui, neseniai buvos išleistas leidinys „Ateitinių pėdsakai. Ateitinių federacija išeivijoje 1945–1970 m.“ (Vilnius: Versus aureus, 2008), dokumentų rinkinys, sudarytas I. Bučinskytės, kurią ne kartą teko susitikti ALKOS archyve. Praėjusiais metais buvo išleista nepavargstančio Tomo Remeikio knyga „The Lithuanian Phoenix. Studies and Essays. 1940–1990“. (Vilnius: Versus aureus, 2009). Tai 14 straipsnių ir paskaitų rinkinys. Tačiau bene svarbiausias Remeikio įnašas į Lietuvos istorijos mokslą yra ką tik pasirodęs dviomis, ši kartą išleistas Vilniaus universiteto dėka – „Lietuvos Respublikos užsienio politika. Dokumentai. 1939–1940 m.“ Tais pačiais metais pasirodė Prancūzijos ir Kanados bendruomenių straipsnių rinkiniai. Kadaise buvo išleista Vinco Rastenio žurnalistinių straipsnių kolekcija, nors kartais tenka abejoti, ar jie bėra naudingi po 20 ar 30 metų. Kas šiandien prisimena puikius B. Railos straipsnius, sudėtus į knygas? □

Justinas Marcinkevičius

ATGIMTI ŽMOGUI IR TAUTAI

Žemė, kurią iš savo protėvių paveldėjome, yra mūsų. Vadinam ją Lietuva ir norim, kad šis žodis iš pasaulio kalbos, iš jo žemėlapiu neišnyktų. Rašom ir tariam jį kartu su kitais ne mažiau vertais ir garbingais tautų ir valstybių pavadinimais. Norim, kad ir kiti su pagarba mus ištartų.

Istorija, į kurią atsiremiam, yra mūsų istorija. Šviesos ir tiesos spindulys teapšviečia skurdžius ir garbingus, kraujuojančius ir sopulingus jos puslapius, jos kultūros paminklus.

Kalba, kuria kalbam ir kuria didžiuojamės, yra mūsų kalba. Joje užtenka žodžių meilei ir neapykantai, džiaugsmui ir liūdesiui. Ji niekam ne-graso, ji nieko neatstumia. Kaip ir visos, ji nori gyventi.

Žmogus, kuris žiūri į mus, reikalauja teisybės ir teisingumo. Turi būti apsaugotas jo gyvenimas, darbas, kūryba, pagintas ir pagerbtas jo žmoniškumas, sąžiningumas, dora. Jo dvasios gelė, jo būties vienkartybė teišsiskleidžia tarp mūsų ir mums.

Gamta, kurioj esam, yra mūsų, bet mes esame jos. Nuvalykime užterštas žalias jos akis, rūpesčiu ir globa apgaubkim visus jo pavidalus, visas jos broliškas formas.

Mes sveikinam Persitvarkymą, išlaisvinantį dvasią, mintį, darbą, kūrybą, ir po jo vėliavom – viešumo ir demokratijos vėliavom – siekiame atsinaujinti, atgimti žmogui ir tautai.

Žodis pirmajam Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio laikraščio „Atgimimas“ numeriui, 1988 09 16

* * *

Saulės šviesoje stovi Motina. Nakties tamsoje šviečia Motina.

Matau ją pasilenkusią prie Sausio 13-osios aukų, juoda skarele apsigobusią, ašarą rankoj suspaudusią. Ir aš bučiuoju tą ranką.

Matau žydinčią Motinos ranką, prilaikančią kūdikį, žengiantį pirmą žingsnį. Ir tai, ką vadinam gyvenimu, čiulba viršum galvos viltimi ir gerumu.

Vilties ir gerumo, meilės ir rūpesčio, skausmo ir kančios Motinos! Kokiais žodžiais į jus besikreiptum, visi jie bus per maži, visi jie nepakels to vieno, ką mums davėte – gyvybės. Tiktai savo darbu, dora, tiesumu, tiktai savo dvasios viršūnėm prabylam vertai apie jus, tiktai visu savo gyvenimu suklumpam prieš jus, nulenkiam galvas prieš jūsų kapą. Vardan savo Motinų tampame geresni, atleidžiam kitiems ir patys tikimės supratimo ir atleidimo. Argi Motinos šaukė kada pykčiui, neapykantai, kerštui?

Apie savo Motiną galvojam kiekvienas, bet yra viena, apie kurią galvojam visi: Tėvynė. Ji išmokė mus ištart žodį „laisvė“, ir kol Ji už rankų laikys mus, tol būsim.

O, mūsų gerosios, vienintelės mūsų! Kur, sakykite, žydi gelė, kurią galėtumėm šiandien įteikti?

Žinau, atsakysite: ta gelė jumyse. Kiekviename.

Iš rankraščio, 1991

IŠLYKITE, DANGŪS, MUMS SANTARVĘ

Baigiasi 1992-ieji. Suvisai baigiasi. Net ir labai norėdamas, ne kažin ką beįneštum į jų balansą. Bėlika tiktai atsidusti ir prisipažinti: prasti tai buvo metai. Tiesą sakant, netgi labai prasti. Lieka tiktai spėlioti, už ką likimas mus nubaudė mus šitokia neregėta vasaros sausra, ta netikėta sniego lavina, padariusia šitiek žalos mū-

sų miškams, ryšiams, elektros tinklams.

Tačiau už ką mes nubaudėm patys save, pakliktą arti milijono hektarų nesuurtą žemės, neapsėtą dirvų, nesuvalę, nenuėmę, tegul ir menko, bet vis dėlto derliaus, už ką mes nubaudėm save, išdraskę, išvogę žemės ūkio techniką, gyvulininkystės fermų įrenginius, išplėšę duris, langus, nulupę stogus. Pagaliau už ką mes baudžiam ir skriaudžiam savo gyvulėlius, tuos, anot Jesenino, savo mažuosius brolius. Protingo atsakymo nėra. Yra tik didelis rūpestis dėl rytojaus. Ir dėl žmogaus, dėl jo suirusios dvasios, dėl nusivylimo, užglusio mūsų namus ir širdis.

Už ką mes baudžiam save, šitaip susiskaldę, susipriešinę, susiedę? Juk buvom broliai Pirmojo Sąjūdžio mitinguose, Baltijos kelyje, Sausio 13-osios batalijose. Esu laimingas, kad patyriau šitą didelį, šventą brolybės jausmą. Tad už ką, kodėl jis atimamas iš manęs, išraunamas, ir kodėl į mano lūpas vietoje žodžio „brolis“ įsodinami žodžiai „priešas, išdavikas, kenkėjas“ ir pan. Yra ir dar baisesnių žodžių, kuriais mes apsisvaidome. Ar nuo pykčio, neapykantos, keršto stiprėja tauta, ar ji tampa kūrybiškesnė?

1503 m. buvo pradėta statyti gynybinė Vilniaus miesto siena. Ir kiekvienas, įvažiuojantis į Vilnių, turėjo atvežti akmenį tokio didumo, kad vienas pats vos galėtų iškelti jį iš vežėčių. Leiskime ir šiandien kiekvienam atnešti į valstybės rūmų statybą tiek, kiek jis pakelia, kiek moka ir išgali. Neatstunkime nieko. Verčiau paklauskime, ar jis šiandien pavalgęs. Pasitikėjimo, daugiau pasitikėjimo kiekvienu. Kiekvienu, o ne vienu kitu ar keliais.

Adventas. Laukimo metas. Kaip mes laukiam pirmųjų pirmųjų santarvės daigų! Populiarią advento giesmės „Rorate, coeli!“ eilutę aš mintyse kartoju savaip: išlykite, dangūs, mums santarvę.

Mes, knygos žmonės, pagaliau sulaukėme Didžiojo lietuvių kalbos žodyno XV tomo. Brangus tai leidinys, bet valstybė surado galimybę jam padėti. Išėjo paskutinė – 4-oji Maironio Raštų knyga. Tokio leidinio, kur būtų surinkta viskas, Maironis dar neturėjo ir turbūt kokį pusšimtį metų neturės. Negaliu suprasti, kodėl knygynų lentynose vis dar matau Kudirkos dvitomį. Tiek šaukėme, tiek reikalavome, o kai Raštai išėjo – pasirodė nelabai reikalingi. Gaila, kad su mumis, lietuviais, taip atsitinka.

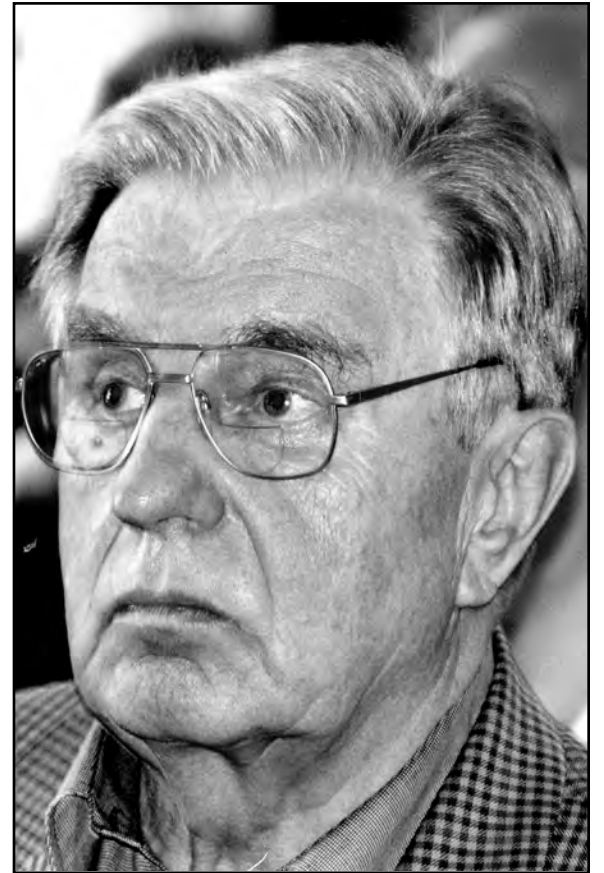
Bet jeigu man dabar reikėtų pasirinkti du žodžius, tik du žodžius, kuriais būtų galima kreiptis į jus, aš pasakyčiau: darbas ir meilė. Dirbdamas žmogus užmiršta savo pyktį, mylėdamas jis įprasmina savo darbą. Negaliu susilaikyti nepacitavęs apaštalo Pauliaus: „Jei turėčiau visą tikėjimą, kad galėčiau net kalnus kilnoti, tačiau neturėčiau meilės, aš būčiau niekas“.

*Žodis televizijoje
1992 12 20*

ŠAUKSMAS IR ATSIŠAUKIMAS

Ne sykį esu girdėjęs klausimą, kartais net priekaištaujantį ar kaltinantį klausimą: kur dingio Sąjūdis? Manau, kad jis niekur nedingo, nes su juo dingtume ir mes. O mes neturime teisės dingti, mes privalome būti, privalome išlikti kaip **moralinė jėga** šių dienų visuomenėje.

Prisiminkime pirmojo suvažiavimo dvasią, gerumo, pasitikėjimo, pagalbos ir globos dvasią – ar daug jos liko šiandien? Tada jos buvo pilni ne tik Sporto rūmai, bet ir visa Lietuva. O svarbiausia – tos dvasios pilnos buvo mūsų širdys. Pažadinkime, prikelkime ją – ji niekur nedingo, ta dvasia. Reikalaukime tiesos ir teisingumo nuskriaustam, atstumtam ir paniekintam. Negali būti, kad mūsų tėvynėje jau neliko vietos sąžiningumui, nejaugi

A. Žiūno nuotrauka

viskas tik pinigais sveriama, tik postais vertinama? Nejaugi gerovė, saldus gyvenimas, nesąžiningai įsigytas turtas ar valdžia jau nesveriamą moralės, padorumo ir teisingumo svarstyklėmis? Kas pažiūrės iš verslo ir valdžios aukštybių į žmogų, esantį žemai: ar yra jo rankose darbo, ar yra jo rankose duonos? Gėdydamiesi išleidom pusę milijono saviškių svetur – paklauskime savęs ir visų: ar jiems išvykus tapom turtingesni, gal godus mūsų lietuviškasis kapitalas smarkiai padidėjo mokėdamas už darbą grašius, iš kurių pragyventi neįmanoma. Taigi stumtelėdamas žmogų į emigraciją. Beje, teko girdėti, kad Lietuvoje yra žmonių, kurių mėnesinis atlyginimas siekia 50–100 tūkstančių litų. Koks tai žvėriškai sunkus turėtų būti darbas!

Suprantu, kad į šiuos ir kitus klausimus niekas neatsakys. Bet neatsakyti klausimai taip pat yra **jėga. Moralinė jėga**. Jos labai stinga šių dienų Lietuvoje. Čia aš matyčiau netylinčio, klausiančio Sąjūdžio prasmę, jo tęsinį, galbūt naujus jo pavidalus.

Sunku būtų pervertinti žiniasklaidos reikšmę. Tad ir šaukiuosi į visas jos formas: pamėginkime daugiau kalbėti apie tiesą ir teisingumą, apie gerumą ir meilę, apie tėvynės ir duonos vertę ir skonį. Patikėkite, ne tik prabangus automobilis ar jachta, ne tik puošni vila verti žiniasklaidos ir mūsų dėmesio. Žmogaus gyvenimo kokybę, jo buvimą pasaulyje pamėginkime svėrti ne daiktais, ne nuosavybės dydžiu ir svoriu, bet etikos principais ir moralės normomis. Žinau, kad tai sunku.

Prieš 20 metų iš Vilniaus Sporto rūmų Lietuva išsinešė didelį laisvės troškulį. Mums tik atrodo, kad jį numalšinome, kad viskas tuo ir baigėsi. **Laisvė negali baigtis**, ji yra gyvas, mūsų rankų ir protų, mūsų pastangų keliamas augalas. Su juo ir patys augame. Šiandien reikia kalbėti apie laisvę ir atsakomybę, apie laisvę ir nusikaltimą, apie laisvę ir tiesą. Nors ir keistai atrodytų, bet kalbėti jau reikia ir apie pačios laisvės **moralinį turinį**. Kalbėkime!

2008 11 08, Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio steigiamojo suvažiavimo 20-mečiui.

Iš knygos: Justinas Marcinkevičius, „Pažadėtoji žemė“, 2009

Operos „Birutė“ kompaktinės plokštelės viršelis – solistė Marija Piaseckaitė-Šlapelienė, pirmoji Birutė.

M. Petrauskas – Žaltys operoje „Eglė žalčių karalienė“, Bostonas, 1924 m.

Išleista operos „Birutė“ kompaktinė plokštelė

GEDIMINAS INDREIKA

Lietuviškos operos mylėtojai gali pasidžiaugti, kad jau pasirodė labai laukta Miko Petrausko operos „Birutė“ kompaktinė plokštelė. Sutiktuvės įvyko 2009 m. gruodžio mėn. Vilniaus paveikslų galerijoje, plokštelę išleido viešoji įstaiga „Cantus firmus“.

Pirmoji lietuvių opera „Birutė“ buvo lietuvių tautinio atgimimo apraiška. Mikas Petrauskas ją rašė 1906 m. vasarą Pušynės dvare, netoli Raseinių, ką tik baigęs studijas Sankt Peterburgo konservatorijoje. Libreto pagrindui jis parinko Gabrieliaus Landsbergio-Žemkalnio melodramą „Birutė“, menančią garbingą Lietuvos praeitį. Caro žandarų persekiojamas už nelegalios literatūros platinimą, Petrauskas pasiryžo dar drąsiau laužti barjerus.

Operos premjera įvyko Vilniuje 1906 m. lapkričio 6 d., atsargumo dėlei prisidengus „lietuviškų dainų vakaro“ titulu, kad rusų cenzūra nekliudytų ir neuždraustų spektaklio. Ji buvo pastatyta mėgėjų pastangomis, „Vilniaus kanklių“ draugijos choro. Susirinkusieji buvo tiesiog sujaudinti, išgirdę operą, kurioje pasakojama legenda apie kunigaikščio Kęstučio ir Palangos mergelės Birutės meilę. Operos tematika taip pat sutapo su 1905 m. sukilimo idėjomis – siekti tautinės vienybės. Senojo vaidilos daina net pranašavo pačios Lietuvos prisikėlimą: „Po tamsiai naktelei išaušo dienele, / Sukilo žmoneliai, galvijai, paukšteliai, / Atgijo Lietuvos žemėlė!“ – prabilo senasis vaidila (G. Žemkalnis), pritariant vaidilutėms. Birutės vaidmenį atliko Marija Piaseckaitė-Šlapelienė, Kęstučio – rašytojas Kazys Puida, Lizdeikos – Antanas Žmuidzinavičius. Tąsyk pirmąkart scenoje pasiro-

G. Landsbergis-Žemkalnis

dė Kipras Petrauskas, atlikdamas Birutės brolio vaidmenį. Atsižvelgdami į operos kūrimo aplinkybes, to meto kritikai aukštai įvertino M. Petrauską už profesionalumą ir muzikoje dar negirdėtus motyvus. Vėlesniuose pastatymuose 1909 m. į operą buvo įjungta scena su Juozo Tallat-Kelpšos baletu „Kęstučio vestuvės“.

Muzikologo Jono Bruverio teigimu, „Birutės“ muzika nesudėtinga, turinti liaudies dainoms būdingų savybių, savo struktūra artima „Singspiel“ operos žanrui, dalis dainuojama, kita dalis – deklamuojama. Dviveiksmė „Birutė“ sudaro uvertiūra ir 12 muzikos numerių. Kadangi originali Petrausko partitūra orkestrui dingusi, dabartinę orkestruotę sukūrė Teisutis Makačinas, remdamasis 1928 m. išleistu klavyru. Orkestre ryškūs pučiamieji instrumentai. Kompaktinė plokštelė įrašyta per koncertinį „Birutės“ pastatymą Vilniaus filharmonijoje 2006 m. lapkričio 6 d. jos šimtmečio proga. Įrašo kokybė puiki, solistai – patyrę profesionalai.

Vaidmenys ir atlikėjai: Birutė – Asta Krikščiūnaitė, Vaidila – Arūnas Malikėnas, Kęstutis – Arnoldas Jalianiauskas, kryžiuočių vadas – Rafailas Karpis. Be to, vaidina aktoriai Sigitas Račkys, Ferdinandas Jakšys ir Gediminas Storpirstis. Groja Kauno simfoninis orkestras, dirigentas – Modestas Pitrenas, dainuoja Kauno Valstybinis choras.

Man pirmą kartą teko pamatyti „Birutę“ iš „Margučio“ sukaktuvinio filmo, kuriame solistas Jonas Vaznelis dainavo

Birutė – Asta Krikščiūnaitė

vaidilos ariją „Po tamsiai naktelei“, įrašyta 1957 m. Buvo sukurta išpūdingas scenovaizdis su aukuru, vaidilučių vaidmenį atliko Alice Stephens choras, pritarė simfoninis orkestras. Įdomu būtų sužinoti, kieno tuomet buvo orkestruotė? Ir kur šis filmas šiuo metu saugomas?

Dabartinėje versijoje vaidilučių choras dainuoja kiek greitesniu tempu, palydint arfos sąskambiais. Gal originalioje orkestruotėje buvo kanklės? Nepaisant to, pati daina dvelkia ramybe, primena senovės religiją. Kita vertinga scena – tai išraiškingai Astos Krikščiūnaitės atlikta Birutės arija „Dievaičiai, dievuliai“, kurioje ji atskleidžia

savo meilę Kęstučiui. Choras keliose scenose ne dainuoja, bet deklamuoja, suteikdamas operai gyvumo. Daina „Atdavę garbę“ mišriam chorui išsiskiria liaudies dainai būdingu atspalviu. Baigiamasis choras „Aukštaičiai, žemaičiai, prūsai, kuršiai, lyviai – tai viena lietuvių šeimyna“ pakiliai šlovina garsėjančią vieningą Lietuvą.

Opera „Birutė“ dar nebuvo pastatyta nei Lietuvos Nacionalinės operos scenoje, nei mūsų šiuolaikinio lietuvių operos teatro Čikagoje, galbūt todėl, kad joje nėra ryškių arijų tenorui. Tačiau pirmosios bangos Amerikos lietuviai „Birutę“ mėgo ir dažnai ją statydavo. Čikagoje „Birutė“ pirmąkart pastatyta 1908 metais. Jeigu mes išties didžiuojamės lietuvių kultūra ir norime ją puoselėti, reikėtų lygiaverčiai branginti ir pirmąkart mūsų operos tarpsnį. Todėl šis „Birutės“ kompaktinės plokštelės išleidimas yra sveikintinas pirmas žingsnis Miko Petrausko kūrybą atgaivinant.

Prie „Birutės“ kompaktinės plokštelės pridėtas 24 puslapių Jūratės Burokaitės redaguotas leidinys lietuvių ir anglų kalba, skirtas šios operos istorijai. Šią retą ir unikalią plokštelę galima įsigyti interneto adresu www.Cantusfirmus.lt □

Juozo Apučio Lietuva

Sulaukęs 73 metų sekmadienį, vasario 28-ąją, mirė Juozas Aputis – rašytojas, eseistas, kritikas, vienas žymiausių lietuvių novelistų, už savo novelės apdovanotas žymaus išėivijos rašytojo Antano Vaičiulaičio premija. Mus palikusių rašytojo mintys liko užfiksuotos režisieriaus, poeto ir vaikų rašytojo Vytauto V. Landsbergio interviu, kurį pateikiame savo skaitytojams.

– Kokią Lietuvą norėtumėte matyti po šimto metų? Kokie visuomenės raidos principai (ar įstatymai) galėtų padėti to siekti?

– Ką nors tiksliai ir išmintingai čia sunku pasakyti – Lietuvos, kaip ir viso pasaulio, ateitis ne tik po šimto, bet ir po dešimties metų priklausys nuo daugybės atsitiktinumų ir būtinybių. Ne racionaliai, o nuojautomis man ateityje driekiasi tokia pasaulio eigos perspektyva: jei neatsiras ypatingos prigimties, ypatingo proto ir ypatingos valstybinės ar visuomeninės padėties žmonių (kaip Sovietijoje Sacharovas), išdrįsiančių pasipriešinti savo laiko sukurtiems globalizacijos ir standartizacijos stabams, gali ištikti baisi katastrofa, kurios sulaukusi didžiama pasaulio žmonių gal šito net ir nesuvoks, tiktai paskiri individai spindinčiomis akimis galės gręžtis į praėjusių laikų (t. y. mūsų laikų) istoriją, kai žmoguje dar ruseno grožio, natūralios darnos, atjautos jei ir ne visai tvirti pavidalai, tai bent tų pavidalų ilgesys.

– Ar galėtumėte su pasididžiavimu ištarti: „Aš esu lietuvis ir tuo labai didžiuojuosi“?

– Jaučiuosi esąs nemažos dalies bendruomenės narys, didžiuojuosi, kad daug kam skauda dėl tų pačių dalykų, dėl ko skauda ir man, didžiuojuosi, jog ir tarp jaunų žmonių dar yra tokių, kuriems irgi skauda, kad tiesiog gėdingai, kvailai, tamsuoliškai, ubagiškai, vergiškai klaupiamės prieš standartus, džiaugiuosi, kad yra žmonių, kuriems brangi dar kol kas apyšvarė kokia upė ar ežeras, kuriems iš paskutiniųjų norisi išsaugoti tai, ką grobuoniškai puola naikinti pirštu į civilizuotąją Europą – kaip į pavyzdį – rodantys įvairaus plauko bizniečiai.

– Ar Jus tenkina Lietuvos valstybės kultūros politika?

– Gal negražu, bet kad nedaug ką apie tą kultūros politiką žinau. Aš tik matau, kokia kultūra Lietuvoj veržiasi ir jau išiveržė į dienos (ir nakties!) šviesą. Esu ne vienam sakęs, taip pat ir Amerikos lietuviui – kaubojiška! Jei kokie šokiai (net mažučiai vaikai mokykloje taip mokomi), tai tempas ir ritmas tiesiog siaubingas, atitinkantis filmuose kuldvirščiais viens per kitą arba nuo baisiausių skardžių lekiančias mašinas ar plėšikų bei policininkų kūnus.

Tas čia šiaip sau. Man gražus yra, bijau pasakyti, didžiosios kultūros vaizdas: orkestrai, teatrai, pagaliau – festivaliai (liaudies muzikos ansamblių), parodos (gaila, kad Šiuolaikinio meno centras taip dažnai toks tuščiaaviduris), ganėtinai gausiai remiama knygų leidyba, kitokie kūrybiniai projektai.

Nesmagu dėl dailininkų, nes jų kūrybos valstybė išigyja mažai, o gal ir visai kokiais metais neišgyja. Kas nors dėl to, ką pasakysiu, užsigaus, bet pernelyg esame pamėgę pompastiškus, grandiozinius renginius. Jau net mokyklose silpsta kameriniai, jaukūs rašytojų susitikimai su moksleiviais.

– Kas mūsų švietimo politikoje keistina?

– Kiek mačiau, anūkė mokosi iš ne vieno versinio vadovėlio. Negerai. Arba ne visai gerai. Standartai mokykloje kenksmingiausi, ypač pritaikyti iš svetur. Moksleivį standartizuoja televizoriai,

kompiuteriai, eurovizijos, teisių (rūkyti už mokyklos kampo!) iškėlimas ir pareigų per silpni reikalavimai.

Apskritai mūsų gyvenime pernelyg daug išskydimo. Pareiga netampa būtinybe, savastimi, o vien kažki koku teoriniu, abstrakčiu, miglotu taisyklių žinojimu ir šiokiu tokiu pritaikymu.

Nesu kategoriškai tikras, bet ar mokymo programų sudarinėtojai ir tvirtintojai (tas ypač taikytina gimtosios kalbos, literatūros ir istorijos mokymo programoms) nebus kartais pernelyg persiėmę ne savo, o svetimais standartais, o jeigu pažiūrėsime į gimtosios literatūros programas, ar nepamatysime čia ir ne vien švietimo, bet ir tikrosios politikos, manyčiau, visiškai be reikalo eliminuojančios iš programų kai kuriuos autorius ir jų kūrinius. Petro Cvirkos „Cukriniai avinėliai“, be abejo, yra neprilygstamas beletristikos kūrinys, bet ar bent kelios jo novelės ir „Žemė maitintoja“ nėra tie kūriniai, kuriuos mokykloje reiktų aptarti? Žinoma, metai pagimdo vis daugiau kūrėjų, jų atranka mokyklų programose neišvengiama. Gal tas programas galima būtų sudaryti tam tikrais tarpniais – vienos moksleivių kartos susipažintų su vienais, kitos su kitais savo gimto krašto autoriais. O gal taip jau ir daroma?

– Ką daryti, kad susigrąžinti masiškai į Vakarus emigruojančią jaunąją Lietuvą?

– Nežinau tokių kategoriškų permainų. Kad reikia didesnių uždarbių Lietuvoje, kiekvienam aišku. Tai bent kiek padėtų. Bet ar ne labiausiai padėtų tokie akivaizdūs ir kasdieniški dalykai. Jaunoji (tada – jau bus vidurinioji) karta gausiausiai ir pradės grįžti, o būsima jaunoji liks tėvynėje, kai čia imsime alsuoti pasitikėjimo, bendrumo, viršūnių ir apačių santarvės ir supratimo oru. Bet ar taip kada nors bus?

Jei sutiksime, kad žmonijos persimaišymo neišvengsime, neišvengsime ir emigracijos, ir imigracijos. Tiek politikams, tiek mokytojams, tiek kultūrininkams šiuo požiūriu grėsmė didėja. Tai nujausdami politikai visomis išgalėmis iš anksto prie tų grėsmių taikosi, kaip ką tik kalbėjome – taikosi menai, taikosi literatūra, pasigimdžiusi kažki kokį euroromaną. Sovietų laikais sąjunginiai literatūros kritikai (tokie ten ir kritikai!) džiūgdavo, jei kokiam armėno, gruzino ar lietuviu romane rasdavo daug bendrybių – tai buvo laikoma sovietinės ideologijos laimėjimu. Dabar šit ir vėl kažki kas panašaus! Tad nėra čia ko pernelyg verkėti ir dėl jaunuomenės kraustymosi – ar taip, ar kitaip – tas pats velnias! Būtų geriau, kad jie čia užsiliktų ir paleistų į svieta (vėl – į svieta!) vaikų... Bet toliau matau dar baisesnių klausimų.

– Lietuva dažnai įvardijama kaip šalis, pirmaujanti pagal savižudybių skaičių. Kodėl taip yra ir ką daryti, kad būtų kitaip?

– Ar klausiami dėl žudynių, ar dėl savižudybių? Žudynes skatino ir skatina tai, ką anksčiau pavadinau tam tikrų įstatymų, prievolių paviršutiniškumu. Nėra aiškaus, žmonių daugumos aprobuoto įstatymo taikytojo ir vykdytojo. Nesusikurta ir iš esmės nekuriama bet kokios niekšybės ne-

pakenčianti aplinkuma. Ir kur ji bus, jei gana aukšti pareigūnai, net policijos viršūnės nerausdami daro kas mažesnes, kas didesnes niekšybes – ir jau vien dėl to aišku, kad toks žmogus negali būti iki pašaknų nepakantus ir neatlaidus kito niekšybei. Taip, tarsi koks snarglys, ir tįsta baisiausių niekšybių šleifas. Padeda ir vėl toji pati kaubojiška drąsos, kito žmogaus sutrypimo, sumenkimo filosofija, skleidžiama visokiais regimais ir girdimais kanalais.

O savižudybes skatina neviltingis. Vis dažniau nepaleidžia mintis, kad šitą baisybę, šalia kitų, nuo pat naujųjų Lietuvos laikų pradžios skatino ir lengvabūdiškas visokių *homo sovieticus* etikečių lipdymas, tos pačios sovietinės materialinės sistemos griovimas (ne visada taip skubėtinais būtinis), pagaliau – taip sparčiai prieš daugelio akis stojusi šurpoka kapitalistinio gyvenimo būdo pamėklė: negailestingai nustumti ar suminti silpnesnį, pagaliau iš to paties taško atsiradusi niekada iš arti nematyta turtinė nelygybė, ypač kai dažniausiai dar čia pat, dar tebesančių žmonių akimis buvo regėta tos nelygybės pradžia, niekšinga, kartais ir krauju apšlakstyta turto atsiradimo įžanga. Tai žmones varė ir tebevaro į tamsią neviltingą – reikės keleto šiukšlynų gyventojų kartų, kol dabartiniai akis baidantys pavyzdžiai taps gyvenimo norma...

– Kokios lietuvių nacionalinės savybės Jums atrodo gražiausios, o kokios ne?

– Lietuvos žmonių moralė, sąmoningumas ir patriotizmas: diagnozė ir perspektyvos.

Savųjų niekada pernelyg negiriu, o papeikti (ir pasipeikti) galėčiau dėl negražaus mūsų žmonių pataikavimo svetimoms, svetimoms madoms – šit dar dėl

ko sunku (jei istorija nepamėtės sukrėtimų) įsivaizduoti ką nors panašaus į Lietuvą po šimto metų. Pikta, kad nemažai visiškų bestuburių yra tarp jaunuomenės: mėgdžioja svetimus tiesiog... susiriesdami (nesakau čia kito žodžio!), tik žvilgtelkim, kokiomis žodžių baisybėmis aplipome pagyvenę „po rusiu“, o kad šiandien persiimame netgi svetimomis eisenomis, galime pamatyti akį metę į bet kurį kokios nors ministerijos klerkelį ar kokios užsienio firmos parankinį: jie vaikšto ne kojų pėda, o kulnu, dėl to kojos atrodo kaip iš vie- no kaulo...

Liūdna, bet šiandien, galima nujausti, patriotizmo daugiau parodytų tie, kurie geruoju mini sovietinius laikus – jų ligonines, sanatorijas, dykai gautus narvus daugiabučiuose. Tiems, kurie vaikšto ant kulnų – patriotizmas nusakomas ne anglišku, o rusišku žodžiu, prasidedančiu priešdėliu po...

– Kuris Lietuvos kultūros, istorijos ar visuomenės veikėjas Jums yra autoritetas?

– Darius ir Girėnas. Todėl, kad jų poelgio prasmingumą ir grožį suvokiau pačioje vaikystėje. Be galo prasminga beprasmybė. Nenuginčijamas pavyzdys, kad mirtis, kaip sakė Rilke, iš tikrųjų divi. Ir kad didžiausi, gražiausi darbai lieka tų, kuriuos ponas Dievulis laiku pasiima.

– Kokiais moraliniais principais vadovaujatės savo gyvenime?

– Viską užsidirbk savo penkiaais pirštais! Nestingu didesnių ar mažesnių nuodėmių ir kaip koks Dostojevskio herojus dėl jų išgyvenu. Išgyvenimai žmogų švarina ir gražina, bet ar nuo to geriau aplinkiniams? □

Romualdo Rakauskas nuotr.

Apie rašytoją J. Aputį

Su J. Apučio vardu yra siejamas novelės atgimimas 7–8 dešimtmetyje. Moderni novelės forma, subtilus psichologiskumas, nuotaikos ir situacijų autentiškumas, asociatyvių vaizdų gausa, lyrinė pasaulėjauta, eseistinė stilistika, kasdieniško ir gilųjų tikrovės struktūrų dermė J. Apučio novelėse buvo nauja ir skaitytojui labai įdomi ieškojimo kryptis.

1986 metais J. Apučio novelių rinktinė „Gegužė ant nulūžusio beržo“ buvo įvertinta Nacionaline premija, apdovanojimus pelnė jo apsakymas „Erčia, kur gavus vanduo“, knygos „Smėlynuose negalima sustoti“ ir „Vieškelyje džipai“. Rašytojas buvo Vyriausybės meno ir Nacionalinės kultūros ir meno premijų laureatas. J. Aputis išvertė V. Bykovo, A. Čechovo, V. Šukšino, D. Grigorovičiaus, J. Trifonovo kūrinius.

Motiejus Gustaitis – darbų verpetuose ir gyvenimo dramose

ALDONA RUSECKAITĖ

Motiejus Gustaitis, poetas, literatūros ir kultūros tyrinėtojas, vertėjas, pedagogas, gimė 1870 m. vasario 27 d. Pakaunėje, Rokuose, mirė Lazdijuose 1927 m. gruodžio 23 d. Tarnaitė, buvusi prie staigios mirties patalo, pasakojo, jog paskutiniai jo žodžiai buvę „*Saugok raštus...*“. Šiandieną šią iškilią asmenybę esame primiršę, todėl ypatingai pagirtina ir svarbu, kai garsių žmonių atminimą apgobia regionų kultūros sparnai. Taip yra Lazdijuose. Vasario pabaigoje Lazdijų krašto muziejaus ir M. Gustaičio gimnazijos pastangomis suorganizuotas turiningas rašytojo 140 metų gimimo jubiliejus. Gėlės ir žvakutės ant kapo, iškilmingos šv. Mišios bažnyčioje, po to paminėjimas gimnazijoje, turinčioje M. Gustaičio vardą. Salė pilnutėlė mokytojų ir mokinių, kurie atliko programą, skaitė poeto eiles, dainavo. Viskas taip žaviai jaunatviška, lyg kiek nerūpestinga, tačiau su pažadu nepamiršti, saugoti, su atidžiu pranešėjų klausymu ir triukšmingais aplovismais... Jauti – moksleiviai didžiuojasi, kad gimnazija pavadinta tokio žymaus žmogaus vardu. Kaip didžiuojasi ir atėję senutėliai mokytojai, pakloję pamatus M. Gustaičio jamžininimui. Didžiuojasi Lazdijų rajono meras, kunigai ir bendruomenė. Lazdijuose nepajutau nereikalingo dirbtinumo. Visai pagal M. Gustaičio gyvenimo nuostatas.

Kodėl aš, atidėjusi vis skubius, vis nespėjamus darbus, pakviesta į M. Gustaičio jubiliejui skirtą konferenciją, nusprendžiau paruošti pranešimą ir nuvažiuoti pas lazdijiečius? Pirmiausia, visada labai įdomu, kaip rajonuose gyvena kolegos muziejininkai, ką jie veikia, kaip sekasi darbai? Pamačiau – Lazdijų krašto muziejaus žmonės, vadovaujami direktorės D. Pledienės, darbuojasi gražiai,

M. Gustaičio amžinojo poilsio vieta Lazdijų kapinėse.

Motiejus Gustaitis.

pagarbiai saugo ir eksponuoja M. Gustaičio, S. Nėries gyvenimo metus Lazdijuose bei krašto kultūrinę istoriją paveldą. Antra, man įdomi Maironio kūrėjų karta, kuriai priklauso ir minimas jubilaitas. Trečia, kadangi pas mus, Maironio lietuvių literatūros muziejuje, vyksta daug įvairaus pobūdžio literatūros renginių, dažnai mokslininkai, menininkai atvažiuoja, dalyvauja, bendrauja, padeda, todėl visada jaučiu pareigą kažkur taipogi „atidirbti“.

Grįžtu prie M. Gustaičio. Jiedu su Maironiu yra vienos kartos poetai, abiejų gyvenimai užpildyti lietuviybės ir pasiaukojimo idėjomis, abu kunigai. Net mirties dieną M. Gustaitis liūdnai pajaukavo: „Niekada nemaniau, kad prie mano širdies, kuri užrakinta devyniais raktais, galėtų kas nors prieiti“ (mirė nuo širdies smūgio.) Maironis eilėraštyje „Ar aš kaltas“ irgi kalba apie paslėptą širdį: „*Žmonės spėja iš veido ramaus, Būk man rožėmis klojas takai; Jiems nematoma mano vidaus...*“ Tyrinėdama M. Gustaičio gyvenimą, prof. V. Dajotytė teigia: „jis (M. Gustaitis – A. R.) gal vienintelis iš poetų kunigų išvengė vidinio disonanso“. Tačiau eilėraštyje „Ilgesys“ pro alegoriją šydą šmėsčioja ypatingi personažai – *Mylimoji, Žvaigždė šviesi, Škaisčioji, Draugė miela...* Jeigu Maironis eilėraštyje „Nuliūdimo valandoje“ prašo: „*Sarge, aniuole mano, terp šių žemiškų kovų, Jei nupuolu, nekaltink manęs...*“, panaši savijauta lydi ir Motiejų Gustaitį: „*Šalin geidimai bekankinė, Šalin begraužę man krūtinę!.../O, Dieve, bauski mane, bauski, Tik su laiku ir vėl priglauski...*“ (eil. „Skaistybės palmė“). Maironis ir M. Gustaitis turi ir daugiau sąsajų. Abu neužtarnavo aukštų vardų savo hierarchijos sluoksniuose: Maironis tebuvo prelatas, o Gustaitis liko kunigu. Abu nesivėlė į politiką, buvo pakankamai santūrūs, uždari, gal net vieniši. Tiek M. Gustaitis, tiek Maironis pamatė pasaulio, igijo puikų išsilavinimą, abu apgynė daktaro disertacijas. M. Gustaitis baigė Seinų kunigų seminariją, nuo 1897 m. studijavo kanojiškąją teisę, bažnytinę muziką, literatūros ir meno istoriją Šveicarijoje, Romoje, Regensburge, 1903 m. studijas baigė filosofijos daktaro laipsniu, parašęs disertaciją apie A. Mickevičiaus „Krymo

sonetus“.

Grįžęs į Lietuvą nuo 1904 m. pradėjo mokytojauti Marijampolėje, tapo šios gimnazijos direktoriumi, čia jo mokiniu buvo V. Mykolaitis-Putinas, kuris vėliau rašė: „*Prisiminus tuos du žmones – Gustaitį ir Kriaučiūną – dar šiandien mane perlieja šiltas išdidaus pasigėrėjimo jausmas. Ne vien dėl to, kad jiedu buvo mano mokytojai, sėję į mano vaikišką, pavasariškai atbundančią sielą, lyg į dirvą, pasak Kudirkos, ‘pasėlio grūdus’, bet ir dėl to, kad jiedu buvo šviesios asmenybės, skaidriai spinduliavę vos bešvintančioje Lietuvos padangėje...*“ Vėliau M. Gustaitis direktoriavo Seinų gimnazijoje, o Lazdijų gimnaziją jam teko 1920 m. įkurti ir iki mirties būti direktoriumi. Todėl lazdijiečiai jam iki šiol žemai lenkiasi.

1914 m. vasarą M. Gustaitis išvyko į JAV rinkti aukų jo paties įkurtai „Žiburio“ draugijai. Ir čia 1914 m. išleido tris pirmąsias savo poezijos knygas: oratoriją „Aureolė“, poemą „Meilė“, eilėraščių rinkinį „Tėvynės ašaros“. Visos trys knygelės, nors ir plonutėliais viršeliais, yra labai dailiai išspausdintos. Tikriausiai knygelių išvaizdai didelės įtakos turėjo paties autoriaus meninis išsilavinimas. O ir vėliau išleistos trys knygos Jaroslavyje, kur M. Gustaitis buvo pasitraukęs per Pirmąjį pasaulinį karą su Marijampolės gimnazija, yra gražiai meniškai apipavidalintos, prie jų savo ranką pridėjo garsus dailininkas Vytautas Bičiūnas. Jis iliustravo poeto knygas „Aureolė“ bei „Tėvynės ašaros“ (antrieji leidimai) ir „Sielos akordai“. Ypatingai meniškai ir puošni yra M. Gustaičio sonetų knyga „Varpeliai“ (1925), išleista Marijampolėje, iliustruota dailininko Jono Juozo Burbos. Žvelgiant iš mūsų laikmečio pozicijos, būtų gražiausia 1925 metų knyga.

Be jau minėtų originaliosios poezijos knygų, M. Gustaitis vertė A. Mickevičių, „Krymo sonetai“ (1909) išėjo atskira knyga, išversta ir spausdinta J. Slovackio, Ch. Baudelaire'o, Vergilijaus, Horacijaus, Ovidijaus kūrybos. Paskelbė monografijas apie kunigą Antaną Tatarę, Petrą Kriaučiūną, Joną Basanavičių ir „Aušrą“.

Tęsinys kitame numeryje

Daina buvo tai, dėl ko reikėjo gyventi

Prisimenant operos primadoną Antaniną Dambrauskaitę jos 105 m. jubiliejaus proga

RAIMUNDAS MARIUS LAPAS

Sopranas Antanina Dambrauskaitė gimė 1905 m. kovo 7 d. Šiauliuose. Nuo pat vaikystės jaunutė mergaitė suprato, kad jos likimas – dainuoti scenoje. 1925–1929 m. Antanina mokėsi Klaipėdos muzikos mokykloje pas M. Čerkaską ir I. Volkovą, 1929–1930 m. – Kauno muzikos mokykloje pas Vladislavą Grigaitienę. Klaipėdoje Dambrauskaitė dainavo M. Petrausko operoje „Birutė“ ir Ch. Gounod „Fauste“. 1929-taisiais ji debiutavo Valstybės operoje Kaune; 1929–1944 m. buvo šio teatro solistė. Tačiau tuo Dambrauskaitė neapsiribojo. Štai 1933-tųjų vasarą ji tobulinosi Šv. Cecilijos akademijoje Romoje pas E. Ghibaudo. Nesvetimas jai buvo ir tuomet dar visai jaunas radijo eteris. 1934 m. ji dalyvavo radijo koncertuose Prahoje, Vienoje, Budapešte, Liepojoje. 1935–1936 m. koncertavo Rygoje bei Taline. Sukūrė net 40 vaidmenų operoje, vieni iš jų – Elvyra (V. A. Mozarto „Don Giovanni“), Dezdemoną, Inesą (D. Verdi „Otello“, „Trubadūras“), Margaritą (Ch. Gounod „Faustas“), Elisabeth (R. Wagnerio „Tannhauseris“), Tatjaną (P. Čaikovskio „Eugenijus Oneginas“), Butterfly, Mimi (G. Puccinio „Madame Butterfly“, „La Boheme“), Maženką (B. Smetanos „Parduotoji nuotaika“), Tamara (N. Rubenšteino „Démonas“), Sofiją (J. Karnavičiaus „Radvila Perkūnas“), Eglę (M. Petrausko „Eglė, žalčių karalienė“), Danutę (S. Šimkaus „Pagirėnai“). 1944-taisiais Dambrauskaitė pasitraukė į Vakarus, apsigyveno Vokietijoje ir ten koncertavo lietuviams bei kitataučiams. 1947 m. Augsburgio operos scenoje Antanina atliko pagrindinius vaidmenis Puccinio „Madame Butterfly“ ir Smetanos „Parduotojoje nuotakoje“. Ji taipogi dainuodavo per Miuncheno radiją – beje, lietuviškai. 1949 m. su Ale Kalvaityte, Stasiu Baru – Baranausku, Ipolitu Nauragiu bei Vladu Jakubėnu dalyvavo 28 koncertuose Di-

karjerą Valstybės operos scenoje. O kai paprasčiau prisiminti, kokiomis aplinkybėmis buvo įrašytos tos estradinės šelakinės plokštelės, jos reakcija mane nustebino: „Sudaužyk jas visas iki paskutinės!“ Dabar aš tai prisimenu su šypsena, o ir plokštelių, žinoma, nesudaužiau. Anot muzikologo Vytauto Venckaus, tai buvo nieko daugiau kaip

A. Dambrauskaitė.
Maženka (B. Smetanos „Parduotoji nuotaka“)

„jaunystės nuodėmės...“ Jomis „sirgo“ daugelis garsių operos solistų. Tiesa, pokario metais gyvenama Amerikoje, Dambrauskaitė įdainavo ilgo grojimo liaudies ir lietuvių kompozitorių dainų plokštelę „Tėvynės meilė nemari“ (ją išleido Jokūbo Stuko „Lietuvos prisiminimų“ radijo stotis Niujorke).

Kiti apie ją...

Savo archyve esu išsaugojęs nemažai dokumentų ir spaudos iškarpių apie Lietuvos Valstybės operos solistę Antaniną Dambrauskaitę. Drįščiau teigti, jog neturime daug liudininkų, turėjusių galimybę matyti primadoną Kaune. Užtat galime pasikliauti to meto žymių muzikos veikėjų išpūdziais ir prisiminimais apie Antaninos Dambrauskaitės talentą:

„Norėčiau patvirtinti, kad esu girdėjęs ponios Antaninos Dambrauskaitės dainavimą. Ponia Dambrauskaitė turi ypatingai gražų ir stiprų sopraną – tai balsas tikrai tinkamas Didžiajai scenai“, – savo 1949 m. liepos 15 d. laiške teigė Miunchene gyvenęs Bavarijos Valstybinės Operos vyriausias dirigentas, muzikos pasaulio garsenybė Georg Solti.

Augsburgo (Vokietija) Miesto operos vadovas Guido Nora 1949 m. sausio 30 d. rašė: „Be galo džiugu pranešti, jog Jūsų atlikta Marijos rolė ‘Parduotojoje nuotakoje’ atnešė triuškinantį pasisekimą Jums, o juolab mums. Jūsų rolės nedirbtina ir įtikinama interpretacija išliks mūsų širdyse dar daugelį metų. Jūsų plataus diapozono, aiškiai ir jaudinančiai skambantis balsas visad bus atmintinas. Kartoju tik tai, kas nuolat yra linksniuojama muzikos kritikų recenzijose...“

1949 m. kovo 4 d. Karališkosios muzikos kolegijos Londone atstovė ledi Katharina Atholl apie Dambrauskaitės gabumus yra sakiusi: „Man labai patiko Jūsų dainavimas. Jūs taip dvasiškai perteikiate ne vien liaudiškas dainas, bet taipogi arijas iš ‘Madame Butterfly’ ir ‘Don Žuano...’“

...ir ji pati apie save

1970 m. Antaninai Dambrauskaitei apsilankius Čikagoje, minint Lietuvos Valstybės operos įsteigimo 50-metį, Žilevičiaus muzikologijos archyvo darbuotojai ir magnetofono juosta įrašė jos žodžius: „Mane kartais klausia, ar aš pavydžiu kitoms dainininkėms? Publikoje kažkodėl susidaro išpūdis, kad užkulisų būtinai turi būti intrigos ir pavydas. Atvirai pripažįstu – pavydo kitoms dai-

nininkėms nejaučiu, nesuprantu net, kaip tai galima pavydėti. Juk galima kitaip ar taip pat gerai dainuoti. Priešingai, man visada džiugu, jei kam sekasi, jei kas tikrai gerai scenoje ką padaro. Džiaugiuosi net savo „konkurentės“ pasisekimu, jei tik jis talentu ir darbu yra pasiektas. Tiesa, liūdėjau ir net tyliai pykau, kai (dėl nieko bendra su menu neturinčių aplinkybių) manęs neprileisdavo dėl rolių varžytis ir save parodyti. Varžybos mene yra sveikas reiškinys, tik reikia, kad tokia konkurencija būtų ne tik meno skraiste apgaubta, bet kad joje būtų ir tikri meniški sumetimai.

Jau savo operinės karjeros pradžioje buvau siunčiama į kaimynines valstybes kuria nors oficialia proga mūsų dainos meno ir lietuviško teatro reprezentuoti. Tokios išvykos versdavo kritiškiau save pasekti, bet suteikdavo ir savotišką savimi pasitikėjimo jausmą. Ir kai Romoje profesorė Edvige Ghibaudo (pas ją ne aš viena iš Kauno operos dirbau) kiekvieno apsilankymo pas ją proga džiaugdavosi, kad dainuoju teisingai, tai irgi keldavo malonų norą dar nuoširdžiau ir daugiau dirbti. Artistui juk reikalinga kažkokia paspirtis, tolimesnei kūrybai stimulas. Kai mes dainuojame, vaidiname – mes savęs nematome. Vaidiname publikai, kurioje, nelyginant veidrody, mūsų kūryba ir atsispindi.

Tie penkiolika metų, kuriuos dainavau Kauno operoje, ryškus mano ryšio su plačia Lietuvos visuomene, tartumei, nėra sudarę. Neabejoju, kad Lietuvoje buvo daug vietų, kur mano, dainininkės, vardas net visai nebuvo žinomas. Aš mat iš prigimties jaučiuosi ne kamerinė, bet operos dainininkė. O platesnis populiarumas matomai įgyjamas, jei gauni progos leisti save, kaip menininkę, plačiau pažinti...

Mokyti, tobulėti, naujo siekti, pažangą rodyti – kiekvieno menininko tikslas ir pareiga. Ir kai mane kartais paklausia, ką reikia daryti, norint geriau dainuoti, noriu atsakyti tik vienu žodžiu: dirbti. Ir vokalizus nepamiršti dainuoti, ir reperuarą ruošti, ir jau dainuojamas partijas vis kartoti, jose vis ko nors naujo mums ieškoti. Tąsyk atsirado ir radijas, ir žymių dainininkų plokštelės...

Gastroliuodama Prahos operoje, turėjau galimybę pergyventi nepaprastą nuotykių. Žymią operos „Caras Saltanas“ veiksmo dalį sudarė mano duetas su tenoru. Prasideda duetas, o tenoras tyli. Patologiškai užkimo. Atidaro burną, bet nė vieno garso. Dainavau visą „duetą“ viena, nes už tenorą tuo pat metu, aišku, dainuoti nesugebėjau. Paskui daug kas toje svečioje scenoje stebėjosi tokios „prityrusios“ gastrolinės šaltakraujškumo. Aš tik, kaip mokėjau, gelbėjau padėti. Gal tąsyk teatre ir pasitaikė keletas žiūrovų, kurie ir nepastebėjo, nesuprato, kad įvyko baisus dalykas. Mane pačią siaubas buvo apėmęs, bet vidiniai buvau rami. Nelaimingas scenoje su partneriu nuotykis man nesukliudė parodyti, kaip šią Militrisos partiją aš Kaune dainuoju.

Ir dar vienas ypač atmintinas nuotykis. Mėgdavau išmokti partijas, kurių ar tai dėl balso savumų ar dėl kitų priežasčių ateity net nežadėdavau ar net ir negalėsianti operoje atlikti. Kartą, kai vieną tokios man nereikalingos operos partiją dainavau repetacijų kambary, mane pradėjo klausinėti, kodėl aš tą partiją dainuoju, juk ji man nėra meno vadovybės skirta. Išgirdau išpėjimą, kad ši partija mano balsui gali pakenkti ir panašiai. O man svarbu buvo tik bandyti. O išbandymui, visu pirma, reikia partiją atmintinai išmokti. Ir tik po to lengviau buvo ir pačiai, ir kitiems apie tai spręsti. Labai norėjau dainuoti Manon ir Toskos partijas. Žinojau, jog jų ateityje nedainuosiu, bet man pačiai buvo taip būtina jomis domėtis, jomis pagyventi.

Mėgiamiausios mano rolės buvo: Dezdemoną, Elzą, Butterfly, Mimi, Elizabeth, Maženką, Liza, Margaritą, Tatjaną, Saffi. Sudainavau Lietuvoje daugiau negu 400 spektaklių, o taip norėjosi daug daug jų išdainuoti. Ir kai mintimis grįžtu į nueitą gyvenimo ir kūrybos kelią, vis labiau gaunu įsitiškinti, kad ne įvairūs mano realaus gyvenimo epizodai, bet daina ir scenos gyvenimas buvo tai, kas yra tikra, dėl ko reikėjo gimti ir gyventi...“ □

A. Dambrauskaitė. Čio-čio-san (Puccinio „Madame Butterfly“)

džiojoje Britanijoje. 1949 m. Dambrauskaitė emigravo į JAV. Iš pradžių koncertavo lietuvių telkiniuose, paskui pasitraukė iš sceninio gyvenimo. Gyvenimo saulėlydį Antanina Dambrauskaitė praleido Floridoje, Miami mieste. Ten ir mirė 1994 m. gegužės 18 d., sulaukusi 89-erių. Primadonos amžinoji poilsio vieta – Petrašiūnų kapinės Kaune.

Savo balsą Dambrauskaitė įamžino 1930 m. Berlyne „Homocordo“ firmos išleistose estradinėse plokštelėse: tango „Neklausk manęs“ ir „Meilės ilgesys“, fokstrotas „Rūtų darželis“ ir tango „Jau niekad“, tango „Neverksiu niekad“ ir valsas „Ilgesys“, o taipogi vienoje religinėje plokštelėje – J. Naujalio „Marija, Marija“ ir „Kai Kristus gimė“. Kartą – tai buvo 1976 m. gruodžio 31 d. – pagal lietuvišką tradiciją pasitinkant naujuosius D. Verdi „Traviatos“ dvasioje paskambinau mūsų mielai primadonai į Floridą palinkėti jai geros sveikatos ir džiaugsmo. Tuo pačiu negalėjau suvaldyti smalsumo paklausinėti šiek tiek apie jos

Po Tėviškės dangum

PERPETUA DUMŠIENĖ

(Tęsinys. Pradžia 2010 m. kovo 6 d. „Kultūroje“)

Veikla Sąjūdyje

Atgimimo laikotarpiu buvo išaugę didžiuliai sparnai – gal kaip ir daugeliui Lietuvoje. Labai teisingus V. Landsbergio žodžius, pasakytus, berods, pirmajame didžiajame mitinge (ar tik ne LKP deputatus į Maskvą išlydint?) Vilniaus Vingio parke, pamenu: kad Lietuvos Agregoras dabar toks šviesus ir didelis, pripildytas partizanų ir kitų, už tėvynę kovojusių, energijos, kuri štai, radusi tinkamą momentą, iš snaudulio pabudo ir mus visus užplūdo...

„Šviesos“ leidykloje įkūrėm Sąjūdžio iniciatyvinę grupę. Lankiau savaitinius (berods, kad savaitinius) Sąjūdžio Kauno skyriaus susirinkimus ir visa, ko iš grupių buvo pageidaujama ar prašoma, darydavome. Tai buvo sąjūdžio spaudos platinimas (aš tai dar ir visiems gausiems savo pažįstamiems iš visos TSRS siūsdavau, iš Latvijos ir

Su tėčiu.

J. Vaicekausko nuotr.

pati gaudavau, tai kabindavau leidyklos stende ir juos), daugkartinis parašų rinkimas – leidykloje ir gatvėje prie leidyklos (dėl rusų kariuomenės išvedimo tai aš pati viena perėjau net visą savo gatvę panamiui... Sukomplektavom ne vieną siuntą vadovėlių lietuviškoms mokykloms Vilnijai, Baltarusijai, Lenkijai, Latvijai... dariau rinkiminius bukletus sąjūdžio remiamiems kandidatams iš Kauno į TSRS aukšč. Tarybą (1989)... ..nepamenu visko, ką dariau, bet žinau, kad užimta tuo Sąjūdžiu buvau iki ausų ir dirbdavau iki naktų...

1991 m. Sausio dienomis gal 10 dienų buvau Vilniuje. Stovėjau ankstyvą rytą po tankų įsiveržimo prie parlamento, tankai važiuoja Žvėryno parkraščiu – ir taip realiai atrodė, kad jau tuoj pasuks į minią... – na, bet manau sau – nesitraukis, bala manęs nematė: net vaikų neturiu, galiu ir aukotis, juk didelė aukos prasmė... bet drebėjau, baisu buvo...

Bebudint Vilniuje išspausdino pirmuosius Lietuvos Respublikos pašto ženklus, tarp kurių buvo ir mano du. Negalėjo įvežti jų į Lietuvą, mat spausdino Vokietijoje – rusai ant sienos sulaukė, bet keli bandomieji egz. ministerijoj buvo – pamačius juos, apėmė toks džiaugsmas! Labai norėjau (ir tebenoriu)

kurti pašto ženklus Lietuvai, noriu perteikti kažką esminio per savitą – sarmatišką, baltišką – sąmonę...

Vos sugrįžusi iš Vilniaus sukūriau plakatą „Vasario 9 Lietuvai – taip!“ (Gyventojų apklausai dėl Lietuvos nepriklausomybės) – reikėjo LS Kauno skyriui. Ne už pinigus, aišku, – užtat kaip smagu, kad padarai, ko reikia, netgi LABAI REIKIA...

Perloja

1994 vasarą dalyvavau plenere Perlojoje. Tada ir susipažinau su Juliumi. Aprodė man to krašto žymesnes arba tiesiog gražesnes vietas... Gamta ten nuostabi. Julius irgi panašiai atrodė, tad kitamet ištekėjau. Ten ne jo tėviškė, o pirktą sodybą, dar gerokai iki mūsų pažinties įsigyta, išvykus iš Vilniaus. Namas – pats seniausias visoje Perlojoje, stovintis galų į gatvę lyg kokiame gatviniame kaime... Statytas apie 1920 m., rąstinis, buvęs 2 galų, bet antrasis galas nuardytas dar prieš pirkimą. Langinės išlikę su drožiniais ir šiaip pakan-

kamai etnografiškas, o dar kai Julius iš Vilniaus perkėlė čia visą savo senovinių (taipogi etnografinių) daiktų kolekciją, tai tapo stačiai muziejumi, kuriame dar ir gyvenama... Beje, aš tą namą, tik GEROKAI išgražintą, nupiešiau ant knygos „Po tėviškės dangum“ viršelio su visu žuolu, augančiu prie šono... Jame juntama seno, daug išgyvenusio namo dvasia, dvelkia natūralia ramybe... Nėra ten techninių vampyrų, tad ten gyvenant, jėgos tiesiog plūsta į sielą ir kūną... vaikams ten irgi smagu – bėgioja, voliojasi, šliaužioja, po balas braido... – natūrali gamta, geriau nebūna... Turistai tik ir pleškina fotoaparatais namo fasadą. Iš tiesų tai jam reikėtų kapitalinio remon-

to-restauracijos...

Toks sutapimas: Perlojoj buvo popieriaus gamybos fabrikėlis, nežinau, ar Kauno J. Janonio popieriaus fabriko padalinys, ar Vilniaus kažkokio popieriaus fabriko, bet gamino ir rankų darbo popierių. Ten net rankų darbo popieriaus gamybos plenerai yra vykę... Vėliau jis, aišku, bankrutavo. Ryšių su tuo fabrikėliu nebuvo, bet ir mes pradėjom gaminti rankų darbo popierių. Julius tik pabandė, o aš esu padariusi ne vieną suvenyrą Kalėdoms, Vasario 16-ajai ir kitoms progoms. Yra planų gaminti jį platesniems poreikiams.

Julius

Julius, kaip ir visi rimti vyriškiai, mano, jog apie save daug pasakoti nėra ko, tad rasite tik mano rašymą ir Juliaus kūrinių iliustracijas – fotonuotraukas. Perlojai skirti vokai – tai Margaritos ir Juliaus bendras kūrybinis darbas.

Julius Vaicekauskas yra baigęs žurnalistikos mokslus. Ilgą laiką gyveno Vilniuje, dirbo fotokorespondentu laikraščiuose, žurnaluose, gamtosaugos įmonėse, kur reikėjo daug nuotraukų. Jis talkininkavo Martyno Mažvydo bibliotekai ir Vilniaus universiteto rankraš-

tynui – fotografuodavo restauruotus rankraščius, graviūras ir žemėlapius. Vėliau pasirinko laisvo fotomenininko gyvenimą.

Naujas Juliaus gyvenimo etapas prasidėjo, kai jis persikraustė į Perloją. Ten su juo persikraustė iš Vilniaus daugiabučio namo pusrūsi ir individuali įmonė „Atmena“. Julius Vaicekauskas pradėjo užsiimti knygų, bloknotų, vokų, dailininkų darbų leidyba. Visa jo mažoji spaustuvė sutelpta ant paprasčiausio virtuvės stalo. Apie tai skaitytojais jau žino – iš Margaritos pasakojimų.

Karvių banda.

J. Vaicekausko nuotr.

Iš pradžių Julius išleido originalius kelių spalvų vokus su Perlojos, Druskininkų ir kitų Lietuvos vietovių vaizdais. Paskui pasirodė bloknotėliai, kurių viršelis – originalios Dainavos krašto nuotraukos. Labiausiai šiais mažosios poligrafijos darbais domisi Druskininkų svečiai. Šiuo metu Julius yra išleidęs jau daug įvairių knygų, dažnai jis būna ir meninis redaktorius, ir dizaineris, ir maketuotojas, ir leidėjas. „Atmena“ jau tikrai žinoma Dzūkijoje gyvenantiems kūrėjams.

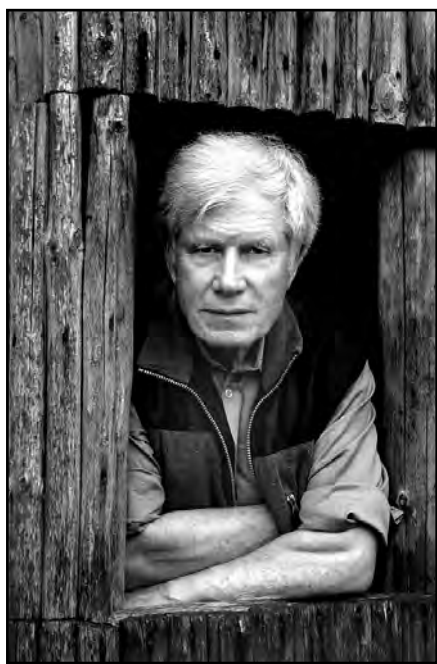
Žinoma, fotografijos meno Julius nepamiršo. Šiuo metu jis yra Lietuvos fotomenininkų draugijos garbės narys. Daugelyje knygų kaip iliustracijos yra naudojamos Juliaus fotografijos. Galime kai kurias ir paminėti. Leidinys „Žvėrių takais“ – žvėrių, paukščių fotografijų aplankas, parodos katalogas. Knyga „Jei iš Vilniaus keliausi“ (su Č. Kudaba) – maršrutų į Trakus, Kauną, Druskininkus nuotraukos.

Juliaus Vaicekausko fotografijos kaip atskiri meno kūriniai publikuotos leidiniuose „Lietuvos fotografija“ (tęstinis leidinys 1967, 1969, 1971, 1974, 1978, 1981, 2002); „Fotojarhbuch internationale“ (Leipzig 1973, 1975, 1977, 1979, 1980/81); „Dumont foto 2“ (Koln); „Photography year book 1982“ (Fountain press Argus book Ltd.); respublikiniuose leidiniuose apie šalies gamtą, lankytinas vietas, kultūros paminklus ir kt. Julius priklauso aktyvių Perlojos piliečių bendruomenei, dalyvauja kultūrinėje jos veikloje: daug prisidėjo prie Perlojos kraštotyros muziejaus steigimo ir eksponatų tam muziejui dovanojimo. Julius buvo komiteto garsiosios Perlojos respublikos 90-ties metų jubiliejui paminėti narys (2009). Sąjūdžio metu aktyviai dalyvavo šio judėjimo veikloje.

Šiame straipsnyje skelbiamos Juliaus dzūkiškojo periodo fotografijos, kupinos mįslingo grožio ir ilgesio.

* * *

Parašiau straipsnį ir galvoju, kad jis visai gražiai tinka Lietuvos valstybingumo atkūrimo dvidešimtmečiui. Abiejų menininkų dvidešimties metų gyvenimo Lietuvoje istorija tarsi ir sukaupia savyje vidurinėsios kartos lietuvių inteligentų aktyvų pakilimą su Sąjūdžiu, ryškų jų kūrybingumo proveržį, gana sunkų jų kasdienį gyvenimą naujai besiformuojančios meno rinkos sąlygomis. Tačiau dar lieka laiko išbandymų nepalaužtas patriotizmas, ryški pilietinė pozicija, atkaklus kultūros paveldo puoselėjimas, tikras šių menininkų buvimas po Tėviškės dangum. □

Julius Vaicekauskas.